

**ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ:
СПАДЩИНА ТА УРОКИ /
LIETUVOS DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTYSTĖ:
PAVELDAS IR PAMOKOS**

Stančienė Dalia Marija

Klaipėdos universitetas (Klaipėda, Lietuva)

**BRESTO UNIJA – UKRAINIEČIŲ TAUTOS MODERNIZACIJA
VAKARIETIŠKOS KULTŪROS KONTEKSTE**

Bresto unija – tai ne tik tarpkonfesinis dialogas, bet ir Kijevo Rusios kelias, įsisavinant europinės kultūros vertybes. Kaip teigia Mintautas Čiurinskas, „Į uniją galima žiūrėti ir kaip į bandymą Kijevo Rusios paveldą perimti ir adaptuoti ne pagal Maskvos, o pagal LDK valstybės istorinių realiųjų kuriamą siužetą.“ [1]

XV a. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (LDK) stačiatikiai buvo pavaldūs Kijevo metropolijai, padalinti į dvi dalis. Vieną, didesnę dalį, valdė Maskvą, o kitą, mažesniąją, – LDK. Toks pasidalijimas kėlė interesų susikirtimą: Maskva siekė išlaikyti visus stačiatikius savo įtakoje, o LDK bandė integruoti nekatalikišką visuomenės dalį ir priartinti prie vakarietiškai orientuotos didžiųjų kunigaikščių politikos. Tokios integracijos bandymu tapo Bažnytinė unija, t. y. Abiejų Tautų Respublikos stačiatikių ir katalikų Bažnyčių sąjungos sutartis.

Iš katalikų pusės aktyviausias Bažnytinės unijos teoretikas ir pagrindėjas buvo jėzuitas, pirmasis Vilniaus universiteto rektorius, kontrreformacijos veikėjas ir rašytojas, Zigmanto Vazos pamokslininkas Petras Skarga. Iš stačiatikių pusės – Kijevo ir visos Rusios metropolitas Mykolas Rahoza.

1596 10 06 Brastoje buvo sušauktas stačiatikių vyskupų sinodas, kuriame buvo svarstomi Romos popiežiaus Klemenso VIII patvirtinti Bažnytinės unijos nuostatai. Sinodas iš karto pasidalijo į dvi priešiškas grupes: unitai, kurie pritarė ir stačiatikiai (dizunitai) – nepritariančios unijai. Abi grupės posėdžiavo atskirai.

1596 10 09 Bresto Šv. Mikalojaus cerkvėje Kijevo metropolitas Mykolas Rahoza iškilmingai paskelbė unijos aktą, ratifikuojantį sąjungą tarp Katalikų Bažnyčios ir stačiatikių Kijevo metropolijos. Stačiatikių grupė (dizunitai)

atsisakė pripažinti aktą. Tokiu būdu Bažnytinė unija suskaldė LDK stačiatikių Bažnyčią į unitus ir dizunitus.

1596 12 15 Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Zigmantas Vaza savo universalu patvirtino aktą, įteisinantį Kijevo stačiatikių metropolijos sąjungą su Romos popiežiumi. Taip buvo įkurta Unitų Bažnyčia (nuo XVIII a. vadinama graikų apeigų Katalikų Bažnyčia), pripažįstanti popiežiaus valdžią, dogmas ir svarbiausias Katalikų Bažnyčios apeigas, tačiau išlaikanti savo struktūrą ir vidaus organizaciją, hierarchiją, senąsias Rytų bažnyčios apeigas, bažnytinės slavų kalbos vartojimą pamaldose. Greitai katalikai tapo pavaldūs Kijevo metropolitui, kuris XVII a. savo rezidenciją perkėlė į Vilnių.

Zigmantas Vaza rėmė ne tik pačią Bažnytinę uniją, bet ir pažadėjo sulyginti unitų vyskupų teises su katalikų vyskupų teisėmis. Uniją taip pat rėmė dauguma katalikybę išpažįstančių didikų: Mikalojus Radvila Našlaitėlis, Leonas Sapiega ir kiti. Stačiatikių didikai taip pat norėjo, kad jų Bažnyčios vyskupai, kaip ir katalikų vyskupai, įgytų tokį pat socialinį statusą ir turėtų vietas Senate ir seimeliuose. Karaliaus pažadas sulyginti unitų ir katalikų vyskupų teises į Unitų Bažnyčią pritraukė nemažai stačiatikių didikų.

Stačiatikiai (dizunitai) po Bresto unijos neteko daugelio savo sakralinių pastatų. LDK valdovų pritarimu dizunitų šventovės buvo perduotos unitams, o naujų bažnyčių statyba buvo beveik visiškai sustabdyta. Dizunitai tik 1633 m., LDK valdovui Vladislavui IV patvirtinus patriarcho Teofano sudarytą stačiatikių dizunitų hierarchiją su metropolitu Piotru Mochila priešakyje, atgavo anksčiau turėtas teises. Tokiu būdu Lietuvos ir Lenkijos stačiatikiai XVII a. formaliai turėjo dvi lygiagrečias bažnytines hierarchijas

Susikūrusi Unitų bažnyčia susidūrė su stoka gerai parengtų dvasininkų, kadangi neturėjo tinkamai išplėtotos savos švietimo sistemos jiems parengti. Padedant jėzuitų ordinui 1617 m. buvo įsteigtas graikų apeigų katalikiškas vyrų vienuolių Bazilijonų ordinas (lot. Ordo Sancti Basilii Magni), kurio misija, – tai pastoracinė ir šviečiamoji veikla. 1631 m. popiežius Urbonas VIII patvirtino ordino chartiją.

Bazilijonai aktyviai prisidėjo prie bažnyčių, vienuolynų statybų, kūrė mokyklas, spaustuves ir organizavo leidybinę veiklą. Bazilijonų mokyklos buvo populiarios Ukrainos žemėse. Vietos gyventojai labiau pasitikėjo vienuolių mokykloms negu pasaulietinėms. Beveik trečdalis mokinių tapdavo unitų dvasininkais.

Ordino veikloje didelis dėmesys buvo skiriamas jaunimo ugdymui. Panaikinus jėzuitų ordiną, bazilijonai gavo keletą jėzuitų kolegijų.

XVIII amžiaus pabaigoje bazilijonai vadovavo dvidešimt šešioms mokykloms, jiems priklausė 4 spaustuvės. Ordino klestėjimo laikotarpis baigėsi Abiejų Tautų Respublikos padalijimais XVIII amžiaus antrojoje pusėje. Austrijos, Prūsijos ir Rusijos imperijos pasidalino visą jungtinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės valstybės teritoriją.

Kijevo metropolija buvo padalyta į dvi dalis: viena atiteko Austrijai, kita – Rusijai. Žemėse, atitekusiose Rusijos imperijai, imperatorės Jekaterinos II įsakymu 1795 m. pradėta persekioti unitus, ypač bazilijonų vienuolijas. Valdant carui Nikolajui I buvo sunaikinta Graikų apeigų Katalikų Bažnyčia, talkinant metropolitui J. Semaškai. 1827 caro įsakymu bazilijonų vienuolynai buvo paversti stačiatikių vienuolynais.

Kiek ilgiau bazilijonai išsilaikė Galicijoje. 1939 m. Sovietų Sąjungai užėmus Rytų Galiciją (Vakarų Ukrainą) bazilijonų veikla buvo uždrausta per Antrąjį pasaulinį karą. 1989 m. gruodžio 1 d. Ukrainos Graikų apeigų Katalikų Bažnyčia buvo legalizuota ir šiandieną yra trečia tarp kitų religinių konfesijų.

Pritariant Čiurinskui, galime teigti, kad „Unitų istorinis patyrimas ir lemiamieji Bažnytinės unijos kovų ženklai lengvai tapdavo visos įvairiatautės ir įvairiakalbės visuomenės, visų pirma jos elito, savastimi, veikiant gyvavusiam interkalbų – lotynų, lenkų, taip pat rusėnų – faktoriui“ [2], prisidėjusiam prie asmenybės tapimo istorinės atminties simboliu. Sėkminga Vakarų ir Rytų kultūrų sąveika religinės motyvacijos pagrindu suteikė Ukrainos, ypač Vakarų, visuomenei asmens ir bendrijos identiteto suvokimą, įgyvendinant bendrąjį gėrį, ginant laisvę ir žmogaus teises.

1. Mintautas Čiurinskas. 2006. Tarpkonfesinė sąveika ir tikybinio identiteto paieškos Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje XVI a. pab.–XVII a. I pusėje: akcentai Rapolo Korsako „Juozapo Benjamino Rutskio gyvenime“ (1640), Literatūra 48 (7), p. 35.
2. Ten pat, p. 35.